

Božo Repe

Energokemični kombinat Velenje - primer socialističnega nepodjetništva

I.

Energokemični kombinat Velenje (EKK) je bil eden od številnih ponesrečenih gospodarskih veleprojektov v socialistični Jugoslaviji. Za Slovenijo je pomenil tako hudo finančno obremenitev, da ga je med razpravo o likvidaciji eden od poslancev celo označil za "največjo nenaravno gospodarsko katastrofo Slovenije."¹

Zgodba o investiciji v EKK Velenje je dolga in zapletena, o projektu so na desetinah sestankov odločali ali razpravljali razni zvezni, republiški in občinski (oblastni in partijski) organi, banke, delovne organizacije in inštituti, odločitve pa so se večkrat spreminjale. Celovit pregled si je še danes težko ustvariti, saj je dokumentacija raztresena po raznih arhivih, del verjetno tudi v Beogradu.² Zaradi tega in zaradi prostorske omejenosti so v študiji upoštevana le najpomembnejša dejstva iz katerih je - brez pretenzij po neki končni oceni - moč v grobem izluščiti potek dogajanja od prvih zamisli do likvidacije investicije.

¹ Sejni zapiski skupščine Socialistične republike Slovenije, Ljubljana 1967, št. 30 (dalje Sejni zapiski 1967), str. 24, zapisnik 48. seje republiškega zbora skupščine SRS, 18.7. 1967 (razprava Rada Pušenjaka). O likvidaciji EKK Velenje so razpravljali in odločali vsi trije zbori, republiški, organizacijsko - politični in gospodarski.

² Mnogi dokumenti so bili zaupne narave, v zadevo so bila vpletena pomembna imena tedanje politične in gospodarske nomenklature in upravičeno lahko domnevamo, da se del dokumentacije ni ohranil, ni dostopen ali pa zanj ne vemo, najbrž pa je bila kakšna pomembna odločitev v zvezi s projektom sprejeta tudi "brez zapisnika." Pričujoči članek je napisan na osnovi naslednje dokumentacije: časopisnih in revialnih člankov, zapisnikov sej skupščine in njenih organov, objavljenih strokovnih ekspertiz, kronološko urejene dokumentacije o projektu, ki jo je vodila Splošna gospodarska banka Ljubljana (iz zasebnega arhiva sem jo dobil s posredovanjem zgodovinarja Jožeta Dežmana) in dokumentacije, ki mi jo je dal na razpolago tedanji poslanec mag. Cene Matičič.

V prispevku se nisem globlje spuščal v prikaz tedanjih splošnih gospodarskih razmer in tudi ne v zapleteno finančno plat investicije, ki bi terjala dodatno obravnavo z ekonomskega vidika, saj se številke navajajo deloma v "starih" in deloma "novih" dinarjih ("staremu" so leta 1965 ob gospodarski reformi odvzeli dve ničli, dinar pa je bil neuradno devalviran - cena mu je padla s 1250 na 750 din za dolar); pri delu investicij so cene navedene v raznih tujih valutah, predvsem funtih, konvertibilnih dolarjih in t.i. obračunskih dolarjih (pri nabavi opreme v vzhodnoevropskih državah); upoštevati bi bilo treba inflacijo, spremenjene tečaje, različne načine prikazovanja stroškov in izračunavanja končne cene izdelkov ter še vrsto drugih dejavnikov. Poleg tega je neuspeh z EKK imel tudi širše ekonomske in družbene posledice in ne le računsko prikazan vložek in izgubo (ker EKK ni bil zgrajen, pa se je Slovenija nekaterim posledicam tudi izognila - zelo pereča za Velenje in okolico bi npr. postala ekološka plat proizvodnje, na katero se tedaj niso ozirali). Za temeljitejšo analizo bi bilo poleg navedenega gradiva treba pregledati vsaj še celotno dokumentacijo izvršnega sveta v zvezi z EKK (zapisnike in magnetograme sej, gradiva raznih komisij in drugih organov itd.), kar sem sam zaradi preobsežnosti in raztresenosti gradiva ter dolžine obdobja storil le deloma. Upam, da bo prispevek koga spodbudil tudi k obširnejši obravnavi vprašanj v zvezi z EKK oz. slovensko investicijsko politiko v tistem času sploh.

Predlogi za graditev veleplinarne v Velenju so se pojavili že v začetnih razpravah o načrtih prve zvezne in republiške petletke, vendar zaradi pomanjkanja sredstev ambiciozna investicija kasneje ni prišla v petletko (razen v splošnih formulacijah), spor z Informbirojem pa je za nekaj časa zavrl nadaljnje pobude. Načrti o EKK so izhajali iz težnje dobiti sorazmerno stalen lastni energetski vir; iz prepričanja, da ima Šaleška dolina dovolj lignita (po tedanjih ocenah od 500 milijonov do milijarde ton, kar naj bi pri predvideni produkciji zadoščalo za sto let); iz ugotovitve, da je uplinjevanje lignita mnogo rentabilnejše kot njegova klasična uporaba, še zlasti kar zadeva transport; in iz želje, da bi v Sloveniji razvili veliko kemično industrijo, ki bi imela med vsemi industrijskimi vejami najtrdnjšo osnovo.³

Namen investicije je bil, da se s postavitvijo ustreznih objektov letno predela 1,643 milijona ton lignita v 500 milijonov kubičnih metrov plina s povprečno gorilno vrednostjo 4200 kcal na kubični meter (plin naj bi uporabljala zlasti velika industrijska podjetja), 46.000 ton uree (osnove za dušična gnojila), 131,3 milijona Kwh električne energije, 10.800 ton karbolnega olja, 25.200 ton dušičnega gnojila, 1.100 ton kisika, 5.400 ton surovega bencina, 10.200 ton žvepla in 6.000 ton amoniaka. Plin naj bi pod pritiskom tekkel po plinovodu v skupni dolžini 250 km do Kidričevega, Ljubljane, Jesenic, Raven in drugih večjih slovenskih krajev.⁴

V začetku razmišljanj o vplinjevanju premoga je bila taka usmeritev še logična, tako zaradi slabe plačilne bilance s tujino in nizke proizvodnje tekočih goriv in plina, kot zaradi negotovosti v svetu, nestalnih odnosov s socialističnimi deželami, predvsem pa zaradi drugačnega odnosa v proizvodnji in porabi primarne energije, ki je sredi petdesetih let v glavnem (78 %) temeljila na trdih gorivih, v začetku šestdesetih pa sta premog že začela izpodrivati nafta in zemeljski plin.⁵ Pomisleki proti investiciji pa so bili že tedaj v tem, da je bil velenjski lignit v primerjavi z dnevnimi kopi drugod po Jugoslaviji (Kolubara, Kosovo) sorazmerno drag in manj kvaliteten in da se je stroka po Evropi tudi sicer bolj ukvarjala z uplinjevanjem črnega premoga kot lignita.

Prve poizkuse s predelavo velenjskega lignita so rudarski strokovnjaki, kot navaja inž. Lavrenčič, opravili v Mostu na Češkem leta 1948 (pred tem so lignit osušili v briketnici v Čupriji). Poizkusi so se obnesli. Že pred tem so tudi ugotovili, da so že med vojno, leta 1943, Nemci v Inštitutu za raziskovanje rjavih premogov v Freiburgu na Saškem pod vodstvom prof. Kegla izdelali elaborat o možnostih

³ Komparativne prednosti tovrstne predelave lignita in vzporedne kemične industrije ter dotedanje poskuse je v obširnih ekspertizah z naslovoma *Perspektive kemične predelave velenjskega lignita* (Nova proizvodnja, 1951, št. 2, str. 71-113) in *Izgradnja kemične industrije Slovenije na bazi velenjskega premoga* (Nova proizvodnja, 1952, št. 3, str. 183 in dalje) razložil inženir Boris Lavrenčič.

⁴ Elaborat Narodnogospodarska rentabilnost energokemijskega kombinata (EKK) Velenje, Ekonomski institut pravne fakultete Ljubljana, avtor dr. Aleksander Bajt, drugi ponatis 15. april 1973 (dalje *Ekspertiza EI PF*), str. 5-7 (ekspertiza je bila na zahtevo Splošne gospodarske banke Ljubljana izdelana leta 1965, op. p.). Navedeni program proizvodnih izdelkov je le ena od inaic, saj so se načrti o proizvodnji (in tudi količini) sicer spreminjali.

⁵ Tomaž Černež: *Ekonomska upravičenost EKK Velenje, Teorija in praksa* III, 1966, št. 1, str. 112-123.

briketiranja velenjskega premoga. Na obisku v inštitutu pa so ugotovili, da postopek po t.i. Sommerjevi metodi ni prinesel zelenih rezultatov. Nemci so tudi sicer zgradili več velikih obratov za uplinjevanje premoga, vendar ob rudnikih z dnevnim kopom in pod pritiskom potreb izoliranega vojnega gospodarstva (Kriegswirtschaft), kar je seveda dajalo drugačen ekonomski izračun.⁶

Leta 1954 sta Rudnik lignita Velenje in TE Šoštanj sklenila nadaljevati z izdelavo projektov. Šele leta 1960 pa je bil po naročilu rudnika lignita Velenje izdelan prvi investicijski elaborat.⁷ Izdelala sta ga Kemijski institut Boris Kidrič Ljubljana in Industrijski biro Ljubljana, tedanja predračunska vrednost pa je bila skupaj 48.353 milijonov dinarjev.⁸ Celotna investicija naj bi se financirala iz investicijskih posojil, predvsem iz sredstev splošnega investicijskega sklada, s predvideno štiriodstotno obrestno mero in rokom vračila dvajset let. Investitor je bil Okrajni ljudski odbor Celje.⁹ Decembra 1960 je bila med rudnikom lignita Velenje, TE Šoštanj in TE Velenje sklenjena pogodba o ustanovitvi Poslovnega združenja za izgraditev EKK Velenje in januarja 1961 pred okrožnim sodiščem v Celju tudi registrirana. Podpisniki so bili ing. Ciril Mislej, šef biroja združenja, Nestl Žgank, predsednik upravnega odbora (UO) združenja, in ing. Dušan Pipuš, član UO združenja. V skupnost združenja je pristopilo 36 velikih gospodarskih podjetij iz vse Slovenije. Cena investicije je bila že na začetku previsoka, zato je bil kmalu izdelan drugi investicijski program, ki naj bi služil kot podlaga za najetja kreditov pri bankah in za druga investitorska preddela. Predračunska vrednost je bila več kot prepolovljena (na 21.260 milijonov), pa tudi obrestna mera za posojila naj bi bila za en odstotek nižja. 54 % sredstev naj bi zbrali z bančnimi posojili, 46 % naj bi kot lastno investicijo prispevalo združenje. Sredstva za lastno investicijo naj bi dobili iz posojil, ki bi jih interesenti za plin in dobavitelji uvozne opreme dali veleplinarski, svoj delež pa naj bi prispevala tudi republika.¹⁰ 14. januarja 1961 je investicijski program odobril tudi Izvršni svet LR Slovenije, nakar je bil prijavljen pri Jugoslovanski investicijski banki (JIB), preko katere so se smela sklepati najetja posojil v tujini. JIB za projekt ni kazala pretiranega zanimanja. Zato se ni začel uresničevati, čeprav je EKK, v katerem je bilo zaposlenih 32 ljudi, izdeloval elaborate in informacije o njegovi koristnosti, ki jih je nato na raznih sestankih obravnaval tudi IS SRS ali njegovi sekretariati. IS je načrt še naprej podpiral in iskal možnosti za njegovo realizacijo. Le-te so se povečale z ustanovitvijo Splošne gospodarske banke (SGB) SRS 14.

⁶ Prav tam, str. 111.

⁷ Sejni zapiski 1967, št. 30, zapisnik 48. seje republiškega zbora skupščine SRS, 18.7. 1967, poročilo predstavnika izvršnega sveta Mirana Mejaka na skupni seji republiškega, gospodarskega in organizacijsko-političnega zbora skupščine SRS, str. 8.

⁸ Za primerjavo: od leta 1956 do leta 1962 je dolar veljal 300 din oz. 3 "nove" (kot so to računali po denominaciji leta 1965); v letih 1963/64 je bila vrednost dolarja 750 (7,50) din, med leti 1965/71 pa 12,50 (oz. 1250 "starih") din.

⁹ Kronološki pregled razvoja investicije za izgradnjo energokemičnega kombinata v Velenju od leta 1948 - 25. februarja 1966, Splošna gospodarska banka Ljubljana, Ljubljana, 8.3. 1966, str. 2, hrani pisec. (dalje Kronološki pregled I).

¹⁰ Prav tam, str. 3.

aprila 1962. Banka naj bi izdala namenske obveznice za izgradnjo EKK. Načrtovalci so predvidevali, da bo - kljub očitnemu oklevanju JIB - 50% investicije s posojili vendarle financirala federacija, če to ne bi uspelo, pa v celoti Slovenija. To so se na sestanku na Izvršnem svetu 13. oktobra 1962 dogovorili predstavniki EKK in IS.¹¹

EKK je obenem s političnimi dogovori ves čas poteka investicije skušal pridobiti tudi podporo strokovne javnosti, najprej na prvem jugoslovanskem posvetovanju o bogatenju domačih premogov na montanističnem oddelku Fakultete za naravoslovje in tehnologijo januarja 1963, kasneje pa še na drugih posvètih. V že močno spremenjenih gospodarskih in političnih razmerah v Evropi je skušal s pomočjo domače stroke dokazati smiselnost svojega početja. To je še posebej prišlo do izraza na simpoziju o tlačnem uplinjanju manjvrednih vrst premoga, posebej glede na plinarno Velenje oktobra 1964 v Portorožu. Posvet so pripravili Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo univerze v Ljubljani, Zveza inženirjev in tehnikov SRS in Gospodarska zbornica SRS. Sklepi na simpoziju so izzveneli v podporo EKK (ki je simpozij tudi financiral - op. p.), saj so udeleženci "večinoma pridno trobili v en rog".¹² V celoti vzeto, bistvenih strokovnih (in tedaj tudi ekonomskih) pomislekov do srede petdesetih let ni bilo, po letu 1960 pa so se že pojavljali posamični resni pomisleki, za katere pa so odločujoči o investiciji vključno z IS menili, da niso dovolj utemeljeni. Med tistimi, ki so še dovolj zgodaj opozarjali na perspektive zemeljskega plina in s tem na nesmiselnost graditve EKK, so bili tudi nekateri strokovnjaki Kemijskega inštituta Boris Kidrič.¹³

Banka, ki bi morala nositi glavno breme investicije, pa je še pred portoroškim posvetom zbirala informacije tudi drugod. Od EKK je zahtevala podatke z mednarodnega simpozija o uplinjevanju in kemiji lignita, ki je bil septembra 1963 v Beogradu; v dvom glede investicije pa jo je spravila tudi informacija predstavnika rafinerije Sisak o "opuščanju karbokemije v klasičnih deželah z visokokaloričnim premogom."¹⁴

Bolj kot se je realizacija projekta zavlačevala, bolj se je stopnjeval pritisk zagovornikov investicije, obenem pa so se mnenja o upravičenosti graditve EKK Velenje začela razhajati. Javno mnenje je bilo tedaj že relativno močno in v časopisih (najprej skozi pisma bralcev) so se pričeli pojavljati dvomi v smiselnost investicije. Glede EKK se je v drugi polovici leta 1964 začel pravi javni spor, investicija je vedno bolj dobivala politični pomen, še zlasti, ko so se začeli vrstiti očitki, da so bile odločitve v zvezi z EKK sprejete po inerciji, s starim načinom odločanja in brez večjega vpliva skupščine (kar pa, kot bomo videli, ni bilo točno).

Toda sledimo naprej kronologiji. Dogovoru na IS oktobra 1962 je novembra sledil načelni pristanek JIB na sodelovanje. Vlogo za kreditiranje pa je zvezna banka nekaj mesecev kasneje zavrnila z utemeljitvijo, da je v tem letu usmerjena zgolj na

¹¹ Prav tam, str. 4.

¹² T. Černež: Ekonomska upravičenost EKK Velenje, Teorija in praksa III, 1966, št. 1, str. 123.

¹³ Sejni zapiski 1967, št. 30, zapisnik 48. seje republiškega zbora skupščine SRS 18.7. 1967 (razprava inženirja Ferda Papiča), str. 19.

¹⁴ Kronološki pregled I, str. 12.

kreditiranje bazične industrije. Je pa (brez lastne obveze) dovolila vodenje razgovorov o tehničnih in komercialnih pogojih za eventualno nabavo opreme v tujini (Češka, NDR).

V EKK niso odnehali, čeprav so se tudi veliki potencialni naročniki (železarne, Cinkarna Celje, Tovarna aluminija Kidričevo) vedli obotavljivo, saj niso imeli sredstev za investicijo, nekateri pa so že prehajali na mazut kot pogonsko gorivo. Septembra 1963 so izdelali novo finančno konstrukcijo (t.i. tretji aneks). Po tem aneksu so se skupni investicijski stroški povečali za skoraj 14 milijonov, na 36.085,5 milijona dinarjev, in to kljub odločitvi, da se večina opreme nabavi v cenejših vzhodnih državah. Oktobra je EKK s podjetjem Tehnoexport Praha sklenil pogodbo o nakupu generatorjev za uplinjevanje premoga v vrednosti 2,854.763 dolarjev in večinoma (80 %) na kredit, čeprav še ni imel nobenih garancij in dovoljenj domačih institucij. Sočasno so potekala pogajanja z drugimi tujimi dobavitelji v obeh tedanjih Nemčijah, na Japonskem, v Italiji in v Angliji. Začeli so tudi s pripravljalnimi zemeljskimi deli. Iz številnih razgovorov, ki so jih imeli predstavniki EKK z vladnimi organi in banko, se da razbrati ugotovitev, da samo uplinjevanje kot osnovna dejavnost zaradi predvidene previsoke cene plina (kljub umetno zniževani cene, lignita v kalkulacijah) ne bo rentabilna, pač pa naj bi bila rentabilna vzporedna proizvodnja kemičnih izdelkov. V tem času so bili v soseščini že zgrajeni ali so se še gradili naftovodi. INA je gradila rafinerije, v razpravi na raznih organih (npr. svet za energetiko pri Gospodarski zbornici) so bile že obravnavane možnosti plinovodnih povezav z vzhodom in Alžirijo, nekaj kasneje pa tudi možnosti dobave plina iz Hrvaške po polovico nižji ceni, kot je bila predvidena za velenjski plin. Posledice zanemarjanja vlaganj v energetiko so postajale očitne, načrtovalci pa se niso mogli odločiti, kakšni viri bi bili za Slovenijo najprimernejši. Še pred odločilnimi podpisi pogodb naj bi tudi trije tuji eksperti (en angleški in dva francoska) odsvetovali investicijo, negativen odgovor glede njene perspektivnosti pa naj bi na obisku v Velenju (konec avgusta 1963 op.p.) Kardelju dal celo sam Nikita Hruščov.¹⁵ Močni "velenjski lobby" (za katerim je stal Franc Leskošek - Luka), pa je očitno pridobil podporo dovolj vplivnih politikov, ki so pri SGB dosegli, da je decembra 1963 odobrila kredit, katerega višina naj bi ob drugih predvidenih virih financiranja zadostovala za pokritje investicije. Vendar je bil kredit odobren pogojno: če JIB da garancijo za tuje kredite za uvoz opreme in če tudi sama kreditira projekt. Obenem je banka dala preveriti tehnološki del elaborata EKK Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo.

Marca 1964 je JIB končno odobrila izgradnjo veleplinarne, pri čemer je ostala zgolj pri garancijah za tuje kredite in kredite za nabavo uvožene opreme (ob zagotovitvi dinarske protivrednosti), ni pa pristala na neposredno lastno kreditiranje. Sodelovanje z JIB se je zatikalo tudi kasneje, tako pri dajanju soglasij za posamezne posle v tujini kot pri določanju finančnih obveznosti (JIB si je med drugim za svoje garancije pri nakupu opreme v tujini hotela zagotoviti visoke penale od celotne

¹⁵ Pismo Jožeta Jana Cenetu Matičiču, Ljubljana 10.8. 1969, hrani Cene Matičič.

cene investicije, če ta ne bi bila končana do predvidenega začetka obratovanja, to je do 1. aprila 1967).

Pri tedanjem predsedniku slovenskega IS Viktorju Avblju, močnem podporniku EKK (ki je sredi leta 1962 zamenjal Borisa Kraigherja) je bila nato imenovana komisija za izgradnjo objekta (predstavniki banke, sekretariata za industrijo, rudnika, EKK, TE Šoštanj, občinske skupščine Velenje in projektivnega biroja Velenje), ki je morala poskrbeti za pripravo novega elaborata, ker se je prejšnji pri naročenem preverjanju izkazal za pomanjkljivega. 26. junija 1964 je izvršni svet na 38. seji prevzel poroštvo za investicijsko posojilo v višini 31.288,890.000 din za osnovna in 768,765.000 din za obratna sredstva, ki naj bi ga Poslovno združenje EKK Velenje najelo iz sredstev SGB za izgradnjo objektov uplinjevanja. Svoje poroštvo je dala tudi občinska skupščina Velenje. SGB je pri tem opozarjala vlado, da velja garancija le za odplačevanje kredita EKK, ne zagotavlja pa sredstev za kreditiranje ali z drugimi besedami: banka nima dovolj dinarskih sredstev za kredit, kar bo povečalo njen deficit).¹⁶

Po dobljeni garanciji so se začele sklepati tudi druge pogodbe v tujini. Julija 1964 je bila sklenjena pogodba s podjetjem Humpreys and Glasgow iz Londona v višini nekaj več kot 5,6 milijona funtov. Naročilo je bilo tudi za britanske razmere veliko, tako da so o njem (kot projektu, ki bo močno povečal izvoz Britanije v Jugoslavijo) poročali tudi večji britanski časopisi, dolgoročen kredit za nakup pa je prispeval konzorcij britanskih bank in zavarovalnic, ki jih je zastopala banka Lazard Brothers.

Medtem so se razmere med SGB in vlado zaostriale. Direktor banke Niko Kavčič je javno opozoril, da se na banko izvaja pritisk, naj zagotovi več milijard dinarjev za financiranje bazične industrije, viri za to pa niso zajamčeni. (Investicijska sredstva republike, ki jih je banka že dobila, je namreč morala usmeriti v kmetijstvo, turizem, promet in negospodarstvo - op. p.). Kavčič je tudi opozoril na neenakopraven odnos med JIB in SGB in na razlike v kreditih (gospodarstvo banki posoja denar na dve leti s 6 % obrestno mero, od nje pa se zahteva, da s temi sredstvi kreditira investicije na 20 do 25 let z 2 % obrestno mero).¹⁷ Kavčičeva stališča so bila napoved nekaterih ostrih ukrepov banke. Ti so bili predvsem posledica spremenjene vloge bank ob napovedani gospodarski reformi za leto 1965. Leta 1963 so bile nekatere obveznosti investicijskega sklada prenešene na banke, SGB je postala centralna investicijska banka za vso Slovenijo, za prej širokopotezno začete (politično dogovorjene) investicije, pa ni bilo pokritja. Že v začetku šestdesetih let (neuspela prva reforma leta 1961) je postalo jasno, da Jugoslavija takega investicijskega pritiska ne bo zdržala.

¹⁶ Kronološki pregled I, str. 38.

¹⁷ Borba XXIX, 22.8. 1964, št. 231, Banka izmedju čekića i nakovnja, (intervju Jova Pjevića z Nikom Kavčičem).

¹⁸ Delo V, 1.10. 1964, št. 268, Sklepi splošne gospodarske banke SRS o odpovedi kreditov za investicije.

28. septembra 1964 je SGB odpovedala kredite za investicije devetim podjetjem, med njimi tudi EKK. Banka je izjavila, da bo dajala prednost elektroenergetskim objektom in investicijam, ki so usmerjene izvozno.¹⁸ Kot možnost za rešitev EKK je SGB predlagala, naj ga JIB uvrsti med energetske objekte, kar bi mu omogočilo druge vire financiranja. Zvezna banka pa je zaradi že sklenjenih poslov v tujini, za katere je dala garancijo, sedaj imela drugačen interes in s predlogom SGB ni soglašala.¹⁹

V časopisju so se v zvezi z EKK začele pojavljati polemike, članki za in proti, stopnjeval se je strokovni (simpozij v Portorožu) in politični pritisk.²⁰ Nekateri pisci so "centralno slovensko plinarno" prikazovali kot žrtev spora med ljubljanskimi in beograjskimi bankami. Rudarski sindikat v Velenju je podprl svoje vodstvo, zahteval tožbo proti SGB, javno obsodbo ravnanja banke in grozil, da "v kolikor se zadeva ne bo drugače uredila je o tem obvestiti tudi maršala Tita."²¹ EKK je pred Višjim gospodarskim sodiščem v Ljubljani tudi vložil tožbo proti SGB, ki pa jo je kasneje umaknil.

Opisani pritiski in delno upravičeni očitki o enostranskem ravnanju banke pri prekinitvi pogodbe, za katerega ni bilo jasno, kako se bo pravno izteklo, zahteve tujih partnerjev preko JIB in drugih zveznih organov, da se pogodbe spoštujejo oz. dogovorjeni sporazumi podpišejo, so spodbudili ponovno dogovarjanje banke z izvršnim svetom. SGB je predlagala reaktiviranje kreditiranja EKK pod pogojem, da bi vir kreditiranja postala usmerjena sredstva republike, za začetno premostitev pa naj bi dobila sredstva iz posojil gospodarskih organizacij za kritje obveznosti bivšega republiškega investicijskega fonda, nato pa naj bi republika razpisala posebna obvezna posojila za energetiko. IS je SGB v teh razgovorih (na sestanku 7.12. 1964) obvestil, da "tretira EKK kot pomembno investicijo v celotnem programu reševanja deficita v energetske bilanci SRS in predvideva tudi sredstva za izgradnjo EKK."²² Investicijo v EKK je podprla tudi skupščina: Franc Testovnik, poslanec gospodarskega zbora, je IS zastavil poslansko vprašanje, zakaj je dopustil enostransko odpoved kreditne pogodbe. V svojem nastopu je izčrpno utemeljeval upravičenost investicije. Predstavniki IS Drago Dolinšek mu je na 16. seji zbora 16. decembra 1964 odgovoril, da IS meni, da je investicija upravičena in v njen prid prav tako navajal vrsto razlogov. Obenem pa je tudi branil upravni odbor SGB, češ da je pri odpovedi kredita ravnal v skladu s svojimi pristojnostmi in odgovornostmi. Povedal je, da so republiški upravni organi že izdelali študijo o načinu financiranja ključnih energetske objekto, kamor sodi tudi EKK. To naj bi SGB odprlo perspektivo pri financiranju, zaradi česar naj bi njen upravni odbor sklep spremenil. Deset poslancev je nato

¹⁹ Delo V, 3.10. 1964, št. 270, Investicijska banka ne soglaša.

²⁰ Ljubljanski dnevnik XIV, 22.10. 1964, št. 289, Od kod naj dobimo kalorije?; Delo V, 24.10. 1964, št. 291, Tehnica se že nagiblje v prid uplinjavanja velenjskega lignita; Delo V, 25.10. 1964, št. 292, EKK Velenje potreben in koristen, in drugi članki.

²¹ Kronološki pregled I, str. 66. Zahteva je bila objavljena v sindikalnem glasilu velenjskih rudarjev (Rudar 1964, št. 13).

²² Kronološki pregled I, str. 68-70.

predlagalo, da - če SGB svoje odločitve ne bi preklicala - gospodarski zbor o gradnji EKK Velenje razpravlja še enkrat, pod posebno točko dnevnega reda.²³

Mnenje skupščine je spodbudilo IS, da je 19. decembra 1964 banki dal poročilo za primer, če le-ta investicije ne bi bila zmožna kreditirati. EKK je znova začel dobivati posojila, zaradi povišanja investicijskih stroškov pa je bil izdelan nov aneks k pogodbi. Igra s predračunskimi vsotami, seštevanjem kreditov in dolgoročnih obveznosti, prerazporejanjem tranš in računanjem realizacije proizvodnje se je ponovila. V delno kreditiranje (objektov za proizvodnjo umetnih gnojil) pa se je bila pripravljena vključiti tudi JIB pod pogojem, da to oddobri zvezna skupščina.

Perspektiva investicije pa je bila kljub temu negotova. Nekateri poslanci v skupščini so nekaj mesecev zatem začeli opozarjati, da bo imela opredelitev za tovrstno (predrago) energijo dolgoročne posledice za vso Slovenijo. V razpravi o družbenem planu SRS za leto 1965 18. februarja 1965 (dva meseca preden je vodstvo IS prevzel dotedanji podpredsednik Janko Smole, op. p.) je bilo pred republiškim zborom postavljeno vprašanje utemeljenosti graditve EKK in nato k 27. točki sprejet amandma, po katerem bi moralo po smiselni interpretaciji uplinjanje lignita izpasti iz družbenega načrta, česar pa IS ni upošteval.²⁴

Financiranje izgradnje je od konca leta 1964 do srede leta 1965 potekalo "normalno" (to je iz sredstev SGB in proračuna ter s prelivanjem sredstev in vsakovrstnimi kreditnim aranžmaji, v katerih so sodelovale razne delovne organizacije). Julija 1965 je SGB zaradi pomanjkanja sredstev ustavila financiranje gradbenih del, znova so se pojavljali dvomi, ali bo EKK sploh kdaj zmožen odplačevati kredite, še zlasti devizne, pri tujih dobaviteljnih in sorodnih jugoslovanskih podjetjih (zlasti na Kosovu) so se začela prva previdna poizvedovanja, ali bi bilo mogoče naročeno opremo replasirati. Oktobra 1965 je Ekonomski inštitut pravne fakultete dobil podatke o EKK in dr. Aleksander Bajt je po naročilu banke začel izdelovati ekspertizo, ki je bila končana v začetku leta 1966. Novembra je IS imenoval novo komisijo, ki naj bi se ukvarjala z EKK. Predračunska vrednost se je znova povečevala (po pisanju Večera s 45 "starih" milijard dinarjev, izračunanih po prvi prekinitvi, na 77 milijard). Povečala se je tudi predvidena cena velenjskega plina: s 15 na 25 din. Bodoči porabniki so menili, da je taka cena v primerjavi z mazutom nesprejemljiva. V Velenje je prispelo 2800 ton opreme, ki je niso imeli kje montirati.²⁵ V časopisih so znova oživele kritike projekta, opozarjanje na velikost investicije, majhno vrednost proizvodnje in s tem nizko rentabilnost.

Petega januarja 1966 sta po pooblastilu predsednika IS Janka Smoleta dva člana IS obvestila EKK Velenje, da Izvršni svet skupščine SRS ne more zagotoviti sredstev

²³ Sejni zapiski 1964, zapisnik 16. seje Gospodarskega zbora skupščine SRS, 16.12. 1964, str. 12-16 in priloge (vprašanja poslancev), str. 224-226.

²⁴ Tomaž Černež: Ekonomska upravičenost EKK Velenje, Teorija in praksa III, 1966, št. 1, str. 120.

²⁵ Večer XXI, 8.12. 1965, št. 283, Kako financirati gradnjo energokemičnega kombinata Velenje?

v smislu garancije, ki jo je dal 19.12. 1964. SGB se je že dogovarjala o odkupu opreme, ki je rjavela v Velenju ali pa so jo v tujini še izdelovali.²⁶

Informacije o zakulisnem dogovarjanju med banko in vlado o ukinitvi investicije so začele curljati v javnost. Nastajal je vtis, da je projekt "klinično mrtev", ni pa bilo jasno, kdaj bo to tudi "zares", kdaj ga bodo pokopali in kdo bo plačal pogrebne stroške.

II.

Drugega februarja 1966 je v Delu izšla informacija, da je predstavnik SGB na seji odbora republiškega zbora za proizvodnjo in promet povedal, da banka ne bo več kreditirala EKK, ker je investicija nerentabilna. Zato se že dogovarjajo, da bi naročeno opremo prodali drugim investitorjem. To je izzvalo ostro reakcijo EKK. Naslednjega dne je SGB svojo (in vladno) odločitev tudi formalizirala: velenjskim investitorjem je poslala uradno obvestilo, v katerem navaja znano dejstvo, da znaša celotna investicija za EKK 725,170.710 N din in da bi SGB poleg že danih kreditov v obdobju 1966-1968 morala zagotoviti 429,554.750 N din, česar pa ne more izpolniti. V obvestilu je bilo tudi zapisano, da svojega dela obveznosti, kot je bilo že sporočeno, ne more izpolnjevati niti IS, s katerim je banka zadnja dva meseca skupaj preučevala možnosti za odstop od tega posla, iskala interesente za kupljeno opremo in o stanju obvestila JIB.²⁷

Posledica te odločitve je bila, da je dva meseca kasneje tudi občina Velenje na predlog upravnega odbora poslovnega združenja za izgraditev EKK (po predhodnem odstopu TE Šoštanj in rudnika lignita Velenje od investicije) sklenila likvidirati EKK.²⁸

Med JIB (ki je sprva kot garant dolgov v tujini likvidaciji nasprotovala, nato pa se je s stanjem sprijaznila in hotela zadevo s čimmanj škode zase hitro zaključiti, predvsem pa izkoristiti odobreni angleški kredit za opremo v druge namene), SGB, EKK in IS SRS so se še isti mesec začeli mukotrpnimi pogovori, kako razrešiti pogodbeno razmerja s tujimi partnerji. Kombinacije z morebitnimi drugimi jugoslovanskimi partnerji (Kolubara, Kosovo, Plevlja) so se večinoma izkazale za neuresničljive. Tuji partnerji so zahtevali bodisi realizacijo (z možnimi adaptacijami, če bi se investitor spremenil) bodisi zelo visoke odškodnine ob enostranskem razdrtju pogodbe, tako da so številke v kalkulacijah o potrebnih sredstvih za zaprtje vrto glavo naraščale.

To je znova opogumilo zagovornike investicije, še zlasti, ker dokončnega odgovora na vprašanje, kaj storiti z EKK, ni dala niti analiza Ekonomskega inštituta, ki jo je nekaterim vodilnim politikom in gospodarstvenikom v republiki tedaj poslala SGB.

²⁶ Kronološki pregled I, str. 116.

²⁷ Prav tam, str. 124.

²⁸ Delo VII, 9.4. 1966, št. 96, Predlog za likvidacijo EKK Velenje (poročilo F. Krivca o sestanku upravnega odbora EKK).

Avtor ekspertize, dr. Aleksander Bajt, je v analizi izhajal (kar zadeva kvaliteto opreme in postopek predelave) iz tehničnih podatkov, ki jih je dobil od EKK Velenje in iz njihovega izračuna rentabilnosti lastnega zasebnega produkta; izhajal je tudi iz danega stanja (torej že izbranih objektov in plačane ali naročene opreme) in iz t.i. narodnogospodarske rentabilnosti investicije. Za narodnogospodarsko metodo je bistveno, kot je zapisal, "da ne meri učinkovitosti naložbe po velikosti enoletnega produkta, ampak po velikosti produkta v vseh prihodnjih razdobjih, v katerih bo produkt dajala." Po tej metodi "izračun narodnogospodarske rentabilnosti naložbe po družbenem produktu zahteva, da tudi zasebni produkt naložbe, lastni in tuji, opredelimo tako, da bo lahko pomenil prispevek k družbenemu produktu." "Konkretnije to pomeni, da ne štejemo za stroške naslednjih postavk iz izračunov rentabilnosti, ki jih je napravil EKK Velenje sam: obresti od kreditov za obratna sredstva, obresti za domače kredite za osnovna sredstva, odplačila tuzemskih kreditov, amortizacije, obresti od poslovnega sklada, osebne dohodke s prispevki, oblikovanje skladov (rezervnega, skupne porabe in drugih)..."²⁹ Ekspertiza opozarja na posledice morebitne ustavitve del: poleg delno izračunanega finančnega zneska tudi na izgubljeni intelektualni kapital; na izgubo možnega produkta in na to, da zaradi specifičnosti opreme morebitni novi investitor ne bo mogel stoo odstotno povrniti sredstev.

Rezultate izračuna je avtor štel za pogojne: deloma zaradi nezmožnosti preverjanja vseh podatkov, deloma pa zaradi nejasnosti perspektive energetske politike v narodnem gospodarstvu. Bajtov zaključek je bil, da investicija EKK Velenje pomeni "pomembno racionalizacijo produkcije v narodnogospodarskem merilu in ji daje obenem podlago, da se dvigne na tehnično in ekonomsko (z vidika njegove produktivnosti) višjo raven. Ta sklep še ne opravičuje predloga, da izgradimo EKK Velenje. Če so nam na voljo drugi, obilnejši in cenejši viri energije, ali če iz kakršnega koli razloga ni možnosti, da bi se poraba plina bistveno razširila (na kakršenkoli ekonomsko smiseln način), bi bila lahko odločitev proti izgradnji EKK Velenje."³⁰

Kljub rezervam in pogojnikom pa se je ekspertiza vendarle bolj nagibala v prid investiciji kot ne: po zapisanih sklepnih mislih je predelava v plin bolj racionalna investicija kot uporaba trdega goriva; orientacija na zemeljska olja naj bi bila v perspektivi energija t.i. drugega razreda - torej naj bi se olja uporabljala zgolj tam, kjer so nenadomestljiva (podobno pa velja tudi za elektriko) in taka orientacija "... najbrž zahteva, če so možnosti da se poraba plina kasneje še bistveno poveča, izgraditev EKK."³¹

Ekspertizo so kot odločitev za investicijo razumeli tako v sredstvih javnega obveščanja kot v politiki.³² Kot glavnega krivca za začeto likvidacijo EKK so

²⁹ Ekspertiza EI PF, str. 12.

³⁰ Prav tam, str. 29.

³¹ Prav tam, str. 30.

³² Npr. Večer, XXII, 23.4. 1966, št. 95, Oto Klipšteter: Balada o Velenjskem velikanu. ("Po naročilu slovenske gospodarske banke je oktobra 1965 naredil ekonomist dr. Aleksander Bajt analizo o tem, ali

časopisi navajali reformo, podražitev investicije pa naj bi zlasti povzročila nova pariteta dinarja. Po številkah, ki so jih navajali časopisi, naj bi likvidacija stala več kot dvajset milijard dinarjev. Na raznih političnih sestankih (tudi na sejah centralnega komiteja) in v javnosti se je začelo zastavljati vprašanje konkretne odgovornosti za nastalo stanje. Vse to je sprožilo ponovne težnje, da bi kombinat v manjšem obsegu vendarle obdržali. Osnovna dejavnost naj bi bila kemična predelava lignita (kaprolaktan, urea, vodikov peroksid in drugi kemični izdelki), plin pa stranski proizvod (namesto 500.000 bi proizvedli 200.000 kubičnih metrov). Tak obrat bi stal približno 35 milijard din, zanj so se zlasti ogrevali v Velenju, še posebej v likvidacijskem odboru. Poleg premoga naj bi predelovali nekaj deset tisoč ton nafte (že prej pa so se pojavljale tudi možne kalkulacije z združevanjem lignitnega in naravnega plina pri uporabi).³³ Zaradi težav pri likvidaciji, zlasti pri dogovorih s tujimi partnerji, se je za zamisel ob podpori skupščine znova začel ogrevati tudi izvršni svet. 14. aprila 1967 je ustanovil začasno komisijo, ki naj bi urejala vprašanje EKK Velenje in preučila tudi možnost nadaljevanja gradnje energokemičnega kombinata po spremenjenem proizvodnem programu.³⁴ Spremenjeni program naj bi celo vzpodbudil k povezavi slovenske kemične industrije, EKK pa naj bi postal njeno integracijsko jedro. Del proizvodnega programa naj bi prevzela tudi druga podjetja, zlasti Cinkarna Celje. Kemijski inštitut Boris Kidrič je začel na osnovi spremenjenih načrtov izdelovati nove ekspertize.³⁵

Razprave o oživitvi projekta pa so bile kratkotrajne. Izvršnemu svetu se je iztekal mandat, komisija pa je na koncu vendarle ugotovila, da bi bilo vplinjane velenjskega lignita nerentabilno, podprla pa je alternativni proizvodni program celjske Cinkarne (izdelava amoniaka, amonsulfata, uree oz. kompleksnih granularnih gnojil). Cinkarna naj bi iz naročene opreme v Londonu prevzela ustrezne dele, drug del pa naj bi prevzela Železarna Jesenice. Tak predlog je že na 1. seji 19. maja 1967 sprejel novi izvršni svet pod vodstvom reformno usmerjenega Staneta Kavčiča in o njem

je investicija EKK gospodarna ali ne. Dr. Bajt reče: Da." Podobno analizo opredeljuje Informacija o vprašanih odgovornosti pri projektiranju, izgradnji in prenehanju izgradnje EKK Velenje (ugotovitve iz dokumentacijskih materialov), ki jo je 31.3. 1969 pripravila komisija za družbeno nadzorstvo: "Iz razprave Narodno-gospodarska rentabilnost energo-kemičnega kombinata Velenje, ki jo je izdelal prof. A. Bajt, izhaja, da bi bila izgradnja energo-kemičnega kombinata z narodno-gospodarskega stališča povsem rentabilna." (Informacija str. 16, hrani pisec.) Sam avtor ekspertize je po skoraj treh desetletjih o svojem delu zapisal: "Naredil sem teoretično imenitno študijo, pri tem sem uporabil pri nas docela neznano metodo, in kljub temu, da sem bil načeloma proti - tudi ves narod je bil - s študijo ugotovil, da bi se plin izplačal. Kavčič (Stane, op. p.) je to izvedel in me izločil iz komisije, ki bi se naj formirala in odločila o EKK Velenje." (Razgledi, 4.3. 1994, št. 5, Intervju z dr. Aleksandrom Bajtom).

³³ Večer XXIII, 6.3. 1967, št. 53, J. Volf: Hude dileme ob EKK; 13.4. 1967, št. 86, Baza slovenske kemične industrije? Drugačen EKK Velenje.

³⁴ Kronika poslovnih odnosov v času priprav za izgradnjo energo-kemičnega kombinata Velenje od 11.2. 1966 do 26.12. 1968, Kreditna banka in hranilnica Ljubljana, februar 1969 (dalje Kronološki pregled II), str. 51, hrani pisec.

³⁵ Delo IX, 19.4. 1967, št. 106, F. Jeras: Bo EKK uspelo povezati naše kemike? Zanimiva ideja na seji upravnega odbora Gospodarske zbornice SRS; Gospodarski vestnik, 21.4. 1967, št. 31, Reševanje EKK ali reševanje slovenske kemične industrije?; Celjski tednik XXI, 26.4. 1967, št. 15, Energo-kombinat?, in drugi članki.

so obširno poročali tudi časopisi. Nekateri komentatorji so v tem videli dokončno preusmeritev Slovenije na petrokemijo.³⁶ V London je odpotovala skupina strokovnjakov, ki naj bi se dogovorila o novih investitorjih in spremenjeni opremi, izvršni svet pa je izdelal predlog sporazuma o ureditvi premoženjskih in pravnih razmerij v zvezi z likvidacijo EKK. Sporazum je predvideval, da bo republika prevzela materialne posledice neuspelega projekta.³⁷ V juliju so o predlogu razpravljali štirje odbori nove republiške skupščine. Novi sklic skupščine se je precej razlikoval od starega, saj so bili poslanci izvoljeni v konkurenčnem boju med več kandidati in so se zato mnogo bolj zavedali svoje odgovornosti pred javnostjo. Nekateri poslanci so bili bodisi sami odlični finančni in ekonomski strokovnjaki, ki so poznali tedanje trende razvoja v svetu, ali pa so si priskrbeli mnenje neodvisne stroke. V razpravah je poslanec Cene Matičič dokazoval, da je bila nesmiselnost investicije očitna že pred dvema letoma in zahteval ugotovitev osebne odgovornosti za njeno nadaljevanje.³⁸ Pri tem je citiral "preroško" (kot jo je označil) diskusijo Mitje Vošnjaka, ki je že leta 1965 v skupščinski razpravi med drugim dejal: "Prepričan sem, da gre za dolgoročno, morda usodno odločitev in da lahko s to odločitvijo prejudiciramo razvoj celotnega slovenskega gospodarstva. Ne samo, ker bomo angažirali letos in tudi v bodoče skozi vrsto let ogromna sredstva, ki nam bodo manjkala drugod, temveč tudi zaradi tega, ker bomo s tako orientacijo, ki se je verjetno v svetu že precej preživela, lahko obsodili celotno slovensko gospodarstvo na to, da bo v bodoče navezano na toplotno energijo, ki bo dražja od energetskih virov v drugih deželah. S tem bi zmanjšali konkurenčne možnosti našega gospodarstva pri naporih za vključevanje v mednarodno delitev dela."³⁹

Po obravnavi raznih poročil - poročila začasne komisije IS v zvezi z likvidacijo EKK, sklepov IS v zvezi s tem, poročil in predlogov skupščinskih odborov v zvezi z EKK - je skupščina predloge vlade podprla in sprejela sporazum o ureditvi premoženjsko - pravnih razmerij v zvezi z likvidacijo poslovnega združenja za izgradnjo EKK Velenje. Deloma na tej seji, deloma kasneje (12.3. 1968) so bili sprejeti tudi predpisi in zakoni, ki so za likvidacijo EKK dovoljevali uporabo sredstev iz proračuna in iz skupnih rezerv gospodarskih organizacij ter zagotavljali druga subvencijska in kreditna sredstva, potrebna za likvidacijo. Ta sredstva so bila potem precej večja od predvidenih dvanajstih milijard, saj je bilo treba opremo tehnološko zelo spremeniti. Za Cinkarno precejšen del opreme niti ni bil uporaben,

³⁶ Gospodarski vestnik XVI, 30.5. 1967, št. 41, Končno zametki petrokemije v Sloveniji.

³⁷ Delo IX, 16.6. 1967, št. 161, Sporazum o obveznostih republike. IS o materialnih obveznostih v zvezi z likvidacijo EKK Velenje.

³⁸ Matičič je med drugim iskal nasvete pri izumitelju Jožetu Janu in univerzitetnem prof. dr. Friedriku Gerlu, pa tudi sam je pri delu v Združenih narodih in med študijskim bivanjem v Sahari leta 1964 spoznal, da bo petrokemija prevladala nad kerbokemijo in je za Slovenijo predlagal tri med seboj neodvisne vire: ruski in alžirski plin in nizozemski plin iz Severnega morja. Razgovor s C. Matičičem 26.2. 1994, hrani avtor.

³⁹ Sejni zapiski 1967, št. 30, zapisnik 48. seje republiškega zbora skupščine SRS, 18.7. 1967 (razprava Ceneta Matičiča), št. 30, str. 13.

tako da je zmanjkalo okrog dve milijardi dinarjev za adaptacijo stare in nakup nove opreme. Republika naj bi po izračunih banke zagotavljala sredstva za plačilo pogodbenih obveznosti do leta 1980, sredstva za vračilo kreditov pa celo tja do leta 2000!⁴⁰

EKK je bil na dnevnem redu skupščine in njenih organov še v naslednjem letu, ko je IS poročal, kako poteka finančna sanacija, odprodaja opreme (Cinkarna je, kot se je izkazalo, skorajda ni mogla uporabiti) in drugi posli v zvezi z likvidacijo. Poslanci (prednjačili so Avgust Majerič, Cene Matičič in Ferdo Papič) so še naprej zahtevali, da skupščina razišče osebno odgovornost in odgovornost posameznih organov. Matičič je zahteval, da se razišče, v kakšnih okoliščinah in po kakšnih razpravah je IS leta 1964 sprejel supergarancijo za EKK in na kakšni zakonski podlagi je bilo to storjeno, zahteval pa tudi odgovornost za druge vpletene. To naj bi raziskal izvršni svet. Le-ta pa je preko podpredsednika Vinka Hafnerja predlagal, naj bi to raje storila posebna komisija ali komisija skupščine za družbeni nadzor, ker IS vendarle predstavlja kontinuiteto prejšnjih vlad in zato za ugotavljanje odgovornosti ni najbolj primeren. Republiški zbor je nato to nalogo naložil komisiji za družbeni nadzor.⁴¹

Oktober 1968 je IS sklenil poseben sporazum s Kreditno banko in hranilnico Ljubljana (prejšnja SGB), s katerim je celotno likvidacijo EKK Velenje prenesel na banko, za kar je tudi moral zagotoviti potrebna sredstva iz proračuna. Skupščina se je s tako rešitvijo strinjala. S sprejetjem Poročila o poteku likvidacije poslovnega združenja EKK Velenje in o sporazumu, ki sta ga sklenila izvršni svet Skupščine SR Slovenije ter Kreditna banka in hranilnica Ljubljana in ki so ga pristojni skupščinski organi sprejeli v oktobru in novembru 1968, je bila zadeva EKK formalno končana. S saniranjem finančnega stanja, aranžmaji o dokončni izdelavi opreme in njeni preprodaji (del je bil preprodan REHK Kosovo, pogovori pa so potekali tudi o preprodaji v druge države - Italijo in Indijo, morebitni prodaji v Južno Afriko pa so v Beogradu iz političnih razlogov nasprotovali) so se banka, trgovske organizacije (zlasti Metalka kot glavni dobavitelj opreme) in razna predstavništva ukvarjali še lep čas.

Tudi politično zadeva s tem še ni bila zaključena. Razprave v naslednjih mesecih so se v glavnem vrtele okrog vprašanja, kdo je najbolj zaslužen za zaprtje. V glavnem so zasluge za to pripisovali Stanetu Kavčiču, nekateri vplivni politiki (tudi Edvard Kardelj) pa so kasneje govorili, da so bili tudi oni proti investiciji, vendar da jih niso pravi čas poslušali. Kavčič je bil kot predsednik vlade res najbolj zaslužen za presekane agonije, ne gre pa prezreti, da v že precej "zrelih" razmerah (med drugim se je npr. proti investiciji izrekel tudi CK ZKS in vsakršno izsiljevanje in zavlačevanje likvidacije označil za nedopustno).

Manj uspešno je bilo ugotavljanje konkretne odgovornosti za podaljševanje investiranja. Komisija za družbeni nadzor je sicer pripravila obsežno poročilo na

⁴⁰ Kronološki pregled II, str. 85.

⁴¹ Sejni zapiski 1968, št. 38, zapisnik 66. seje republiškega zbora 19. in 20. novembra 1968, str. 37, 44, 45 in 76-80.

43 straneh. V njem predvsem povzema kronologijo dogajanja, vzroke za neuspelo investicijo pa so člani v glavnem videli v predolgotrajnem raziskovanju in programiranju, ki ga je medtem prerasel razvoj v svetu, potem v sistemskih spremembah (gospodarski reformi) in v nepravočasnem zagotavljanju sredstev za financiranje.⁴² Osebna odgovornost v poročilu ni bila opredeljena, nanj pa so še pred končno redakcijo dali pripombe tudi nekateri najbolj vpleteni posamezniki in institucije. Poročilo je bilo že v novem sklicu skupščine decembra 1969 poslano vsem poslancem republiškega zbora. Sklep o preverjanju odgovornosti naj bi bil s tem izpolnjen.

Nekateri poslanci so že ob Matičičevem predlogu za ugotavljanje odgovornosti menili, naj bi bil smisel ugotavljanja odgovornosti predvsem v tem, da bi se v bodoče tovrstnim zgrešenim projektom čimbolj izognili. Odgovor na to, koliko smo se jim res, pa je tema za drugo, precej obširnejšo razpravo.

Božo Repe

VELENJE ELECTRO-CHEMICAL COMBINE AS AN EXAMPLE OF SOCIALIST TYPE

(NON)ENTERPRISE

S u m m a r y

The paper considers one of the greatest failed investments in Slovenia after World War II, namely the Velenje electro-chemical combine project. The plan was to build installations which were supposed to produce annually 500 million cubic metres of gas with an average combustion value of 4,200 kCal per cubic metre from 1.643 million tons of lignite. The gas would be used mainly by large industrial companies. In addition, the plant would produce 46,000 tons of urea, 131.3 million kWh of electric power, 10,800 tons of carbolic oil, 25,200 tons of nitrogen fertiliser, 1,100 tons of oxygen, 5,400 tons of crude petrol, 10,200 tons of sulphur and 6,000 tons of ammonia. A 250 km long pipeline would supply gas to Kidričevo, Ljubljana, Jesenice, Ravne and other larger Slovenian towns. In this way, some kind of "central Slovenian gasworks" would develop in Velenje which would supply energy to all Slovenia. It would also provide a basis for chemical industry which was planned to become one of the strongest Slovenian economic branches.

The first proposals for the construction of a giant gasworks were presented soon after World War II, during the introductory discussion on the first five-year plan. The first project for the ECP was drawn up in 1960, the contracts for the acquisition of equipment were made in 1963 and the project was finally approved as late as the beginning of 1964. Just a few months later the Central Slovenian Bank refused to credit it, because the investment endangered its liquidity. Under government pressure and on the basis of its guarantee, the bank proceeded with the financing, despite warnings by many experts, that the expensive gasification of the Velenje lignite would never render the investment cost. In greatly altered economic circumstances (with an attempted economic reform in Yugoslavia in the meantime), the project was cancelled in 1967. The settlement of financial obligations took several more years and demanded huge efforts from the investors, especially banks and the government. The newly convoked Slovenian parliament later investigated the political responsibility for the failure of the project. No names, however, have ever been made public.

⁴² Informacija o vprašanih odgovornosti pri projektiranju, izgradnji in prenehanju izgradnje EKK Velenje (ugotovitve iz dokumentacijskih materialov), Ljubljana, 31. 3. 1969, hrani avtor.